

Валентина Захарова

Сумський державний педагогічний

університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-8727-9969

DOI 10.24139/2312-5993/2017.06/177-187

РОЛЬ СПРИЙМАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ У ПРОЦЕСІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Мета статті – визначити місце та роль сприймання художнього твору у процесі його реалізації в літературній освіті учнів загальноосвітніх навчальних закладів. У статті розглядається процес сприймання як необхідний етап у роботі над текстом художнього твору в літературній освіті учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовані чинники адекватного сприймання тексту художнього твору. Особлива увага приділена ролі процесу сприймання художнього твору під час його реалізації на уроці літератури. Застосування теоретичних та емпіричних методів наукового пошуку і глибоке опрацювання психолого-педагогічної, літературознавчої, методичної літератури з проблеми дослідження дозволило зробити низку переконливих висновків про пріоритетну роль сприймання тексту серед інших форм роботи під час вивчення художнього твору на уроках української літератури. Метод спостереження за процесом аналізу твору дав можливість виділити фактори адекватного сприймання тексту літературного твору.

Ключові слова: художній твір, сприймання, текст, урок української літератури, літературна освіта учнів, письменник.

Постановка проблеми. Пізнаючи твір, читач прагне зрозуміти порушені в ньому проблеми, особливості їх авторського бачення та вирішення, художню специфіку твору. У науковців, які займаються розробкою теоретичних основ аналізу художнього твору, є специфічний термін «розкодування», що мислиться як мистецтво, в основі якого, на переконливу думку В. Марка, лежить готовність читача поцінувати художність твору і «ґрунтується на знанні теоретичних операцій, тексту, а також на здібностях дослідника, його здатності «чути» текст у цілості й найдрібніших складниках, що творять певну систему й перебувають у постійній взаємодії» [7, 7]. Процес «розкодування», на наш погляд, розпочинається на вступних заняттях із вивчення художнього твору на уроках української літератури загальноосвітнього навчального закладу.

У літературознавстві і в методиці навчання української літератури нині немає єдиного підходу до аналізу художнього твору, а отже, і до його сприймання. Алгоритм сприймання художнього тексту пов'язаний із феноменом літературного твору, що зумовлений органічною взаємодією самої структури художнього тексту та структури літературного твору. Тому смисл художнього твору може розкриватися тільки у процесі його сприймання безпосередньо читацькою свідомістю, коли відбувається

незворотній процес духовно-естетичної комунікації. Адже в ланцюжку «автор – текст – читач» саме останньому компонентові випадає роль завершувати процес художньої комунікації, коли картина світу, подана в інтерпретації письменника, якнайповніше відкривається досліднику.

Письменник, працюючи над твором, розраховує на адекватне його сприйняття читачем. Усе в літературно-художньому творі – зображально-виражальні засоби, образна система, жанрово-композиційні особливості – проектується на реципієнта, яким є читач (учень, студент). Фізичною основою сприймання визначаємо всю структуру літературно-художнього твору, що забезпечує безпосереднє спілкування з реципієнтом. Своїм твором письменник збуджує відповідні емоції в читача, викликає в нього співпереживання, активізує уяву і мислення, у такий спосіб намагається донести до нього творчий задум.

Оскільки майже на кожному уроці літератури та практичному занятті з історії української літератури учням та студентам доводиться аналізувати художній твір (епічний, ліричний, драматичний), процесу сприймання твору відводимо належну увагу. Сприймання в методиці навчання літератури розглядаємо як безпосередній контакт читача-дослідника з художнім твором, у результаті чого має з'явитися повноцінне осмислення твору мистецтва та емоційно-естетичне осягнення досвіду автора як суто власного; це емоційно-естетичний суб'єктивний процес осягнення літературно-художнього твору читачем. Порушена в публікації проблема актуально звучить нині на сучасному етапі літературного розвитку молоді в умовах імплементації Концепції «Нова українська школа».

Аналіз актуальних досліджень. Проблема сприймання творів літератури є предметом посиленої уваги літературознавців, психологів, педагогів. Свого часу естетика Канта будувалася не стільки на основі вивчення літературного об'єкту, яким бачиться твір, скільки на визначенні природи його сприймання. Цим пояснюється той факт, що у вченні філософа пріоритетне значення відводилося категорії смаку, бо це поняття складало фундамент рецепції людської особистості. У другій половині XIX століття сприймання стає однією з вагомих складових спочатку психологічних, а пізніше й літературознавчих студій. Завдяки завжди особливим психічним актам осягнення прочитаного змісту досягається осмислене вирішення тієї чи іншої проблеми.

У галузі психології художньої творчості фундаментальними є дослідження О. Никифорової, О. Органової. Оптимально до розкриття порушеної проблеми підійшли науковці А. Градовський, С. Кондратюк, А. Лісовський, С. Пультер, В. Халін. Більшість наукових розвідок присвячено питанню формування художнього сприймання особистості, і лише окремі з них стосуються аспектів сприймання літературного твору. Вагомий внесок зробили сучасні методисти та літературознавці, серед них чільне місце

посідають імена П. Білоуса та В. Марка [1; 2; 7], які досить плідно вирішували порушену в публікації науково-методичну проблему. Однак малодослідженим залишається питання ролі сприймання тексту під час його аналізу на уроках української літератури.

Аналізуючи стан викладання української літератури, методисти та вчителі-словесники порушують нагальну проблему сучасного коментування художніх творів на уроках літератури. Ніхто не буде заперечувати, що нині потрібні нові підходи й методики інтерпретації художніх творів. Назріла потреба ґрунтовного дослідження цілісності у вивченні літературного твору як головного чинника впливу на адекватність його сприймання читачами.

Мета статті – визначити місце та роль сприймання художнього твору у процесі його реалізації в літературній освіті учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Методи дослідження. Застосування теоретичних методів наукового пошуку, зокрема, глибоке опрацювання психолого-педагогічної, літературознавчої та методичної літератури з проблеми дослідження дозволило зробити низку переконливих висновків, зокрема, про пріоритетну роль сприймання тексту серед інших форм роботи під час вивчення художнього твору на уроках української літератури. Серед емпіричних результативно був застосований метод спостереження за процесом аналізу твору, що дало можливість виділити фактори адекватного сприймання тексту літературного твору.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом для сприймання є кращі твори літератури, на основі яких виявляється національна своєрідність шляхів розвитку художньої культури, які здатні виробити в молоді кращі християнські чесноти й навчити жити у складному та суперечливому світі, гідно поцінувати кращі культурні надбання українського народу. Вивчення творів високої художньої вартості спрямовується передусім на задоволення пізнавально-естетичних потреб формування в читача уявлень про місце та значення художнього твору в житті людини, на здійснення повноцінного сприймання та гідного поцінування художніх творів. Саме уроки української літератури мають великі потенційні можливості для повноцінного сприймання твору мистецтва, адже література як вид мистецтва впливає на почуттєвий світ особистості, виробляє її естетичні смаки, формує світогляд, загальнолюдські риси характеру засобами художнього слова.

Складний психічний процес сприймання літературного твору окреслюють відомою формою «автор – твір – читач», яка дає можливість стверджувати, що твір «відбудеться», коли його адекватно сприйме читач, який водночас виконуватиме роль співторця твору. У процесі сприймання читач репродукує твір, адже мимоволі перебуває у творчому процесі.

Сучасний літературознавець В. Марко переконує, що в літературознавчій практиці користуються термінами «текст» і «твір», розрізнення яких «не завжди є належно усвідомленим» [7, 7]. Твір є одиницею буття художньої літератури, яку слід розкодувати досліднику, застосовуючи різні технології аналізу. Тільки в результаті копіткої роботи над текстом художнього твору можуть привідкриватися багатства його художньої форми та неповторність змісту, що, у свою чергу, формуватиме читацькі інтереси та високу духовність читача.

Слід окреслити передумови повноцінного сприймання художнього твору. В. Марко виділяє декілька таких чинників, називаючи їх «умовами успішного осягнення твору» [7, 8]. Серед них – розуміння естетичної природи слова, фактичні знання з теорії аналізу твору, володіння знаннями та вміннями знаходити основні складники змісту та форми, філологічні здібності в роботі з твором, у якому, на думку дослідника, «реалізується загадкова енергія слова, творча сила фантазії письменника» [7, 8].

Сучасний літературознавець та методист П. Білоус, розглядаючи проблему адекватності сприймання художнього твору, пов'язує його із психологічними, соціокультурними та інтелектуальними чинниками й зазначає, що адекватність сприймання художнього слова «полягає в тому, щоб сприймати літературу як літературу – «світ художніх образів», «ілюзію дійсності», створену дійсність «авторською уявою та фантазією» [1, 79]. Водночас і П. Білоус, і В. Марко [1; 7] вказують на збережені в часі намагання окремих поціновувачів художньої літератури використовувати художнє слово як дієвий засіб виховання та пропаганди, що, у свою чергу, шкодить адекватному сприйманню твору.

П. Білоус називає та обґрунтовує чотири фактори, які впливають на адекватність сприймання художнього твору [1]. Найбільше уваги дослідник приділяє естетичному досвідові, що супроводжує читача впродовж усього життя, тим самим розвиваючи естетичні почуття та вдосконалюючи естетичні смаки. Шкільні програми з української літератури прямо вказують на провідну мету літературної освіти – засобами художнього слова формувати почуття прекрасного, розвивати естетичні смаки молодого покоління. Другим фактором, що його обґрунтовує П. Білоус, є загальна культура читача. На думку науковця, чим вищою є загальна культура читача, тим повноціннішим буде сприймання твору, тим стійкіший буде інтерес до його змісту.

Розглядаючи завдання літературної критики, Т. Еліот називає «два способи зацікавити слухачів яким-небудь твором: дати їм добірку найголовніших фактів про його створення, побудову, контекст або вихлюпнути сам твір на них так, щоб вони не встигли налаштуватися проти нього» [5, 93]. Такі методичні рекомендації визнаного критика вважаємо

досить слухними та результативними, здатними активно впроваджуватися в навчально-виховний процес.

Третім чинником, що визначає адекватність сприймання художнього твору, П. Білоус називає мотиви звернення до нього, серед яких – «пізнавальний інтерес, пошук емоційної розрядки, гедоністичний мотив (втіха, насолода від мистецтва), приємне дозвілля, «втеча» від дійсності в ілюзорний світ (віртуальну реальність), задоволення естетичних смаків» [1, 80]. Саме мотив звернення керує, на думку П. Білоуса, художнім сприйманням, переростаючи в мотив сприймання.

Г.-Е. Лессінг у праці «Лаокоон, або Про межі малярства і поезії», розрізняючи живопис і літературу як види мистецтва, розмірковує про психо-емоційний стан, що його може викликати художній твір, адже «поет не тільки хоче, щоб його зображення було ясне й чітке, – адже цим задовольняється й прозаїк; поет прагне зробити думки, які він викликає в нас, такими яскравими, щоб нам здавалося, ніби ми дістаємо справді чуттєве уявлення про змальовані події, і щоб в ту мить ми зовсім забули про засіб, яким він користується... Однак поет повинен завжди змальовувати...» [6, 54]. Створений таким чином психо-емоційний настрій здатен ввести читача у співтворчість, яка є запорукою розуміння та розкодування художнього твору через процес активізації творчої уяви і фантазії. На цьому етапі актуальними залишаються завдання літературної освіти, реалізація яких веде до формування переконаності в дотриманні «споконвічних морально-етичних імперативів», до пошуку «справжніх духовних цінностей із позиції гуманістичної етики» [3, 11], зрештою, уроки літератури будуть вчити, «як цінувати справжні почуття й відстоювати їх» [3, 11].

У психологічній науці давно доведено, що під час взаємодії об'єкта сприймання, яким бачиться художній твір, із суб'єктом, яким уявляється учень-дослідник, виникає своєрідне естетичне відношення, у процесі якого виявляється естетична цінність першого, і об'єкт сприймання – твір – починає стверджувати себе як мистецьке явище. Цією тезою беззаперечно має послуговуватися вчитель-словесник, який готується до уроку первинного сприймання тексту художнього твору, продумуючи алгоритм введення учнів у художню тканину мистецького явища, яким є літературний твір, і застосовуючи відповідні форми роботи.

Процес сприймання твору має свою специфіку, що відрізняє його від сприймання предметів матеріального світу і представляє собою складний багатогранний перебіг, що включає появу творчої діяльності реципієнта, у результаті чого з'являється власна інтерпретація під впливом набутого життєвого досвіду, сформованих естетичних смаків та рівня літературного розвитку. Водночас у реципієнта виникає такий психо-емоційний стан, який хотів викликати автор, створюючи свою художню одиницю, з'являються переживання, якими жив письменник у момент написання мистецького твору.

Досить переконливим і важливим чинником, що формує адекватність сприймання школярами художнього твору, є професійні знання та методичні вміння і навички вчителя, який проводить урок літератури. Високий учительський професіоналізм та методична вправність служать міцною запорукою повноцінної підготовки учнівського колективу до подальшої роботи над текстом художнього твору. Педагогічний досвід та творче бачення проблеми спроектовують сприймання таким чином, щоб забезпечити адекватність розуміння, на основі чого може виникати співтворчість учнів.

Сприймаючи твір чи літературний персонаж, читач спочатку звертає увагу на поодинокі розрізнені явища, які будуть об'єднані під спільним знаменником, що в сукупності пізніше становитимуть певну систему, яка дасть можливість досліднику зробити конкретні узагальнення та підбити підсумки. Г.-Е. Лессінг пропонує провести подібну паралель із досягненням конкретного уявлення в повсякденному житті: «Спершу розглядаємо нарізно її частини, далі шукаємо зв'язку між тими частинами, а вже наостанці сприймаємо цілість. Наші почуття виконують ці різні операції так навдивовижу швидко, що вони зливаються для нас ніби в одну, й така швидкість, безумовно, потрібна, щоб ми могли скласти собі уявлення про цілість, яке і є наслідком наших уявлень про окремі частини та про їхній взаємозв'язок» [6, 54]. Називаючи часову послідовність цариною поета і відводячи живописцю простір, філософ підсумовує свої спостереження: «Те, що око схоплює відразу, поет переказуватиме нам повільно, одне по одному. ... з цих рис ми маємо скласти собі уявлення про цілість» [6, 54]. Пізніше в результаті скрупульозного аналізу учні під керівництвом учителя-словесника поєднують розрізнені поняття про аналізований текст у єдине ціле.

У процесі сприймання читач отримує інформацію, закладену автором літературного твору, водночас здійснюючи аналіз окремих художніх одиниць, пізнає те нове, що виходить за межі відображеного у творі, відповідно до свого життєвого досвіду та загального культурного рівня. На основі актуалізації життєвих вражень з'являються нові знання та виробляються нові вміння і навички. Отримана зовнішня інформація переломлюється у свідомості реципієнта і через механізм емоційно-сміслових асоціацій пробуджує нові смислові елементи літературного твору.

Стимуляторами активності в компонентах сприймання виступають співпереживання та співтворчість. Тому так важливо виробляти ці психічні процеси в учнів ще на початку їх літературного розвитку. Співпереживання та співтворчість ми розглядаємо як органічно нероздільні та взаємопов'язані, взаємозумовлені психічні процеси, що разом під спільним знаменником здатні виражати особливе емоційно-сміслові відношення до художньої дійсності, створеної пером майстра художнього слова.

Як психічний пізнавальний процес, пізнання у процесі вивчення літературного твору передбачає, окрім співпереживання та співтворчості,

включення мислення, уяви та емоцій, які в подальшому забезпечать побудову перцептивного образу на якісному рівні. Повноцінність сприймання читачем художнього твору досягається тоді, коли в його свідомості зримо постають зображені автором картини, взаємопов'язаний комплекс подій, художніх образів, компонентів твору, що вимагають залучення розвиненої уяви.

Отже, усвідомлення художньої літератури відповідно регулюється інтелектуальною та емоційною сферами людини. Тому сприймання є не тільки своєрідним спілкуванням із літературним твором, а й відкриттям нового в житті, пізнання самого себе, отримання емоційної насолоди від читання, вироблення стійкого інтересу до літератури взагалі.

Сприймання тексту художнього твору потребує великої праці, зусиль, адже первинні уявлення про твір слід об'єднати, щоб отримати якісну картину – завершену думку про твір. Нерідко первинні уявлення про твір здатні губитися в читацькій пам'яті, «тоді якого зусилля, якого напруження треба, щоб відновити в пам'яті всі ті враження такими самими яскравими і в такій самій послідовності, щоб ще раз, хоч уже й не так швидко, обміркувати їх і, нарешті, скласти собі уявлення про цілість» [6, 54].

Навички спілкування мовою мистецтва є четвертим чинником, що позначається на адекватності художнього сприймання й передбачає введення читача в акт співтворчості, від якого залежить, урешті-решт, розуміння твору, що розглядається як специфічний психологічний процес. Такі навички та вміння формуються в результаті систематичного повторення розумових операцій, спрямованих на осягнення художньої тканини тексту.

Назвемо ще один, на нашу думку, переконливий чинник адекватного сприймання твору – інтерес (зацікавленість) і до вирішення порушених проблем, і комплекс художніх засобів, які цей зміст змогли оформити. Повністю цей чинник буде реалізований під час скрупульозної роботи над текстом художнього твору, зокрема у процесі його аналізу в єдності формальних та змістових компонентів, але окремі моменти художньої форми та змісту можуть бути розглянуті на етапі підготовки до сприймання твору. Вважаємо таку роботу ефективною та доцільною, оскільки вона проектує в подальшому очікувані результати.

Послуговуємося тим, що процес сприймання розпочинається з чуттєвого сприймання саме художньої форми твору (комплексу зображально-виражальних засобів, системи образів тощо), що дає певний імпульс усьому цьому складному психічному процесу й викликає адекватну реакцію в читача. Навіть незначна, на перший погляд, художня деталь, здатна викликати у свідомості читача призабуті враження та уявлення, і в глибині свідомості розпочнеться процес сприймання як суто особистісний. Сучасна естетика і теорія літератури загострили увагу науковців на залежності характеру впливу художньо-літературного твору

від індивідуальних та психологічних особливостей реципієнтів, соціально-культурної епохи, крізь призму якої здійснюється сприймання.

Усі перераховані вище чинники діють у системі літературної освіти школярів під час підготовки до роботи над художнім твором. Перший урок монографічної теми або початок уроків вивчення невеликого художнього твору готують школярів до сприймання тексту. На цьому етапі роботи словесника слід реалізувати завдання уроку, яке полягає в підготовці учнів до роботи з текстом художнього твору. Іншими словами, учитель повинен забезпечити реалізацію всіх умов, за яких може відбутися повноцінне сприймання художнього твору.

В арсеналі вчителя української літератури знаходяться ефективні форми та методи роботи на етапі підготовки учнів до повноцінного сприймання художнього твору: історичний коментар про описану у творі епоху, вступне слово про цікаві моменти із творчої лабораторії письменника, застосування різних суміжних видів мистецтва – живопису, музики, театру, кінематографа, виразне художнє читання уривків із тексту, виразне читання поезій напам'ять, використання міжпредметних зв'язків тощо. Доцільне та продумане застосування цих та інших форм і методів роботи на першому уроці великої монографічної теми чи на початку уроку вивчення невеликого епічного твору (поезій) сприяють виробленню установки учнів на спілкування та подальше розуміння тексту, створення відповідної для цього психо-емоційної атмосфери, що забезпечить появу настрою, викликають нестримний інтерес до духовного творіння автора, потяг до прекрасного – спілкування з неповторним світом художніх образів, а також із письменником.

Художній твір, набуваючи своєї естетичної вартості під час сприймання та осмислення читачем у навчальному закладі, здатен виконати високу людинознавчо-виховну місію – «сіяти в душах дітей добро, правду, милосердя, очищати їх від скверни» [4, 3]. Адже сприйняття твору з наступним його осмисленням є тим вектором, що реалізує пріоритетне завдання предмета «українська література» – прилучити учнів до прекрасного засобами художнього слова. Прилучити молодь до художньої літератури означає не тільки сформувати зацікавлення, інтерес до неї, а навчити її переживати, відчувати, збагачуватися духовно після кожної зустрічі з художнім творінням письменника. На етапі підготовки учнів до сприймання тексту художнього твору словесник зможе реалізувати вказані завдання, засобами художнього слова виробить здатність сприймати високі ідеали, втілені у змісті, навчить жити і творити у світі духовних цінностей.

Таким чином, учнівське та студентське спілкування з літературним твором – складний психологічний процес, що розпочинається актом чуттєвого сприймання, який відрізняється від сприймання предметів

матеріального світу насамперед тим, що маємо справу з активізацією життєвих вражень, читацького досвіду, асоціативного мислення, уяви реципієнта, завдяки чому відбувається повноцінне осмислення художньо-естетичної дійсності твору, досягається співвідношення тексту й підтекстових компонентів, позицій автора, самого читача тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На уроці української літератури вчитель-словесник повинен забезпечити повноцінне сприймання учнями тексту художнього твору. В арсеналі вчителя – доцільні та ефективні форми й методи роботи, що сприятимуть підготовці школярів до аналізу тексту і водночас зможуть допомогти реалізувати виховний потенціал уроку української літератури в цілому. Від того, як належно сприйняли учні літературний твір, залежить успіх його повноцінного осягнення. Отже, сприймання літературного твору відіграє пріоритетну роль у процесі підготовки до його аналізу.

На подальше вивчення чекає проблема пошуку інноваційних форм та методів роботи з учнями на етапі їх підготовки до сприймання художнього твору. В умовах імплементації Концепції «Нова українська школа» застосування інноваційних методик під час сприймання тексту художнього твору є на часі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус, П. (2011). Вступ до літературознавства. Київ: Видавничий центр «Академія» (Bilous, P. (2011). Introduction to literary studies. Kyiv: Publishing Center "Academy").
2. Білоус, П., Левченко, Г. Вступ до літературознавства. Київ: Видавничий центр «Академія» (Bilous, P., Levchenko, H. Introduction to literary studies. Kyiv: Publishing Center "Academy").
3. Владимірова, В. (2016). Художньо-рецептивна модель буття в романах Олени Печорної «Грішниця» й «Фортеця для серця». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 19, 11-13 (Vladymyrova, V. (2016). Artistically receptive model of being in the novels of Olena Pechorna "Sinner" and "Fortress for the heart". *Scientific bulletin of the International Humanitarian University*, 19, 11–13.)
4. Волошина, Н. (1997). *Вивчення української літератури в 5 класі*. Київ: Педагогічна думка (Voloshyna, N. (1997). *Study of Ukrainian literature in the 5th grade*. Kyiv: Pedagogical thought).
5. Еліот, Т. (2001). Функції літературної критики. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.*, 86–94. (Eliot, T. (2001). Functions of literary criticism. *Collection of the world literary critical thought of the twentieth century*, 86–94).
6. Лессінг, Г. (1965). Лаокоон, або Про межі малярства й поезії. *Вступ до літературознавства. Хрестоматія*, 51–56. Київ: Либідь (Lessinh, H. (1965). Laocoon, or About painting and poetry limits. *Introduction to literary studies. Reader*, 51–56. Kyiv: Lybid).
7. Марко, В. (2013). *Аналіз художнього твору*. Київ: Академвидав (Marko, V. (2013). *Analysis of artistic work*. Kyiv: Academic Publishing).

РЕЗЮМЕ

Захарова Валентина. Роль восприятия текста в процессе его реализации.

Цель статьи – определить место и роль восприятия художественного произведения в процессе его реализации в литературном образовании учащихся общеобразовательных учебных заведений. В статье рассматривается процесс восприятия как необходимый этап в работе над текстом художественного произведения в литературном образовании учащихся общеобразовательных учебных заведений. Проанализированы факторы адекватного восприятия текста художественного произведения. Особое внимание уделено процессу восприятия художественного произведения во время его реализации на уроке литературы. Использование теоретических и эмпирических методов научного поиска и глубокое изучение психолого-педагогической, литературоведческой, методической литературы по проблеме исследования дало возможность сделать убедительные выводы о приоритетной роли восприятия текста в сравнении с другими формами работы в процессе изучения художественного произведения на уроках украинской литературы. Метод наблюдения за процессом анализа произведения помог выделить факторы адекватного восприятия текста литературного произведения.

Ключевые слова: художественное произведение, восприятие, текст, урок украинской литературы, литературное образование учащихся, писатель.

SUMMARY

Zakharova Valentyna. The role of perception in fiction and its interpretation.

There is an increased attention from literary critics, psychologists and teachers to the problem of perceiving fiction and its interpretation. The purpose of the article is to determine the place and role of perception in fiction during the process of its interpretation during literary education of students. The article outlines preconditions of full-fledged perception of fiction, among them – understanding of the aesthetic nature of the word, actual knowledge of the theory under analysis, possession of knowledge and skills to find the main components of content and philological abilities to understand fiction.

School curricula in Ukrainian literature directly point to the leading goal of literary education – to create a sense of beauty through the artistic word, to develop the aesthetic tastes of the younger generation. The higher the overall culture of the reader, the more valuable and stable the perception of the art and the interest in its content will be.

Teacher professionalism and methodological skillset provide a backbone of student readiness for further work with fiction and its interpretation. Pedagogical experience and creative vision of fiction interpretation design students' perception in such a way as to ensure the adequacy of understanding, with which the co-creation of students may occur. The teacher of Ukrainian literature can use various effective forms and methods of teaching: historical commentary, introductory speeches, the use of other types of art – painting, music, theater, cinema, etc.

Reasonable and thoughtful use of these and other forms and methods of teaching during the first lesson of a large monographic topic contribute to students' development and readiness for further understanding of the fiction, creating collaborative atmosphere.

In the process of this research, many theoretical methods were used. The study of psychopedagogical, literary and methodological literature allowed to make a number of conclusions, in particular, about the priority role of perceiving the essay while studying the artistic work during the Ukrainian literature lessons. We see this as a practical value of research. Among many empirical methods, the observation method during the analysis process was used. It made it possible to distinguish factors of students' adequate perception of the composition.

For further study, the problem of finding new methods of working with the students while training them for fiction interpretation still remains. With the implementation of “New Ukrainian School” concept, the use of modern technology during fiction interpretation remains a relevant question as well.

Key words: *fiction, perception, text, lesson of Ukrainian literature, students’ literary education, writer.*

UDC 372.858

Dr Izabela Kiełtyk- Zaborowska,
The Jan Kochanowski University,
the branch in Piotrków Trybunalski,
the Institute of Pedagogical Sciences
ORCID ID 0000-0002-0343-044X
DOI 10.24139/2312-5993/2017.06/187-193

THE ROLE OF SCHOOL TRIPS IN INTEGRATED EDUCATION

Trips for children are a great form of revising and arranging information. Another attraction is in games and didactic puzzles using the knowledge of a child he or she acquired during a lesson. Literary education and nature, arts and music can be integrated and they all become a great asset for outings and trips. Trips which are one of the forms of activating children teach independence, team cooperation and respect for nature which is an indispensable element of our life.

It is emphasized that the development of a child is supported by various forms of activity provided by family, school environment and age-mates. The activities are enhanced by creative tasks fulfilled by a child in preschool and at early school stage. At all educational stages the trips seem to be the activity allowing children to acquire and revise knowledge. When we prepare children to leave school or preschool we teach them repeatable behavior. Not only do we introduce the topic of the trip but we also teach how to behave in the right way in a forest, botanical garden or a park. We also teach how to cooperate in a group, how to be independent and apprehensive.

When we organize a trip we teach children to become “a small explorer”. Each season provides us with interesting observations and allows to see the changes in nature. We can also collect the “objects” which can be used at home, in preschools or at school to create something with children. The collected objects, e.g. chestnuts, acorns or leaves are a perfect material which can be used during arts or technical education. It allows children to create their own souvenirs, ornaments, albums or herbariums.

The descriptions of nature give an opportunity to verify them with reality which can be seen during the trips. Word puzzles help also to develop interests and sensibility. Another advantage is teaching the right patterns of behavior in nature.

It is concluded that school trips help the pupils to learn about the environment and the world around us. The activity that is fulfilled by creative tasks done by a child allows revising the acquired knowledge, facilitates the process of observation of nature and influences pro-ecologic behavior.

Key words: *natural science, integrated education, trips, out-of-door games and puzzles.*